

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Miloš Bělohlávek

**Sedlecko v 10. - 13. století a německý vliv
v regionu**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Kubín, Th.D., Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Chodově dne 1. 5. 2019

Miloš Bělohlávek

Bibliografická citace

Sedlecko v 10. - 13. století a německý vliv v regionu [rukopis] : bakalářská práce / Miloš Bělohávek; vedoucí práce: Petr Kubín. -- Praha, 2019. -- 40 s.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá zvláštním postavením Sedlecka (později Loketska) jako specifického regionu na pomezí českých a německých zemí v době od konce 10. století, kdy je oblast poprvé výslovně zmíněna v souvislosti se vznikem pražského biskupství, až do počátku 14. století, kdy se i sousední Chebsko stalo trvalou součástí českých zemí. Velký důraz je v práci kladen na období, kdy byla tato oblast vyjmuta z pravomoci českého knížete a přičleněna ke štaufské říši. Zvláště se věnuje nadefinování a vymezení regionu v tomto období, se zřetelem na německou kolonizaci a silný vliv německých klášterních újezdů a drobné říšské ministeriality. Střetávání slovanského obyvatelstva a germánských kolonialistů výrazně určilo další vývoj oblasti a její charakter, proto práce sleduje i postupnou kulturní a jazykovou asimilaci slovanského obyvatelstva.

Klíčová slova

Loketsko - Sedlecko – Chebsko – kolonizace – Štaufové – asimilace

Abstract

The bachelor thesis deals with the special status of the Sedlec region (later called Loket region) as a specific region at the borders between Bohemian and German countries in the historical period from the end of the 10th century, which was the first time the region was mentioned - specifically in connection with the establishment of the Prague bishopric, until the beginning of the 14th century, when also the neighboring Cheb region has become a permanent part of the Bohemian lands. The thesis puts great emphasis on the period when the Sedlec area was removed from the Czech duke's jurisdiction and was affiliated to the Holy Roman Empire. Especially it describes the region in this period, with respect to the German colonization and the strong influence of German monasteries and minor imperial nobility. The confrontation of the Slavic population and the Germanic colonists significantly determined the further development of the region and its character, so the theses also follow the gradual cultural and linguistic assimilation of the Slavic population.

Keywords

Loket region – Sedlec region – Cheb region – colonization - House of Staufen – assimilation

Počet znaků (včetně mezer): 76554

Poděkování

Děkuji prof. Petru Kubínovi za laskavost a ochotu, se kterou se ujal vedení mé práce, za důležité připomínky, které k ní měl a především za milý a kolegiální přístup.

Děkuji své rodině, přátelům a známým, kteří vydrželi na mou bakalářskou práci čekat devět dlouhých let, aniž by mi přestali věřit.

Zvláště děkuji Lud'ku Soukupovi, a to nejen za vytrvalou podporu, se kterou mne dovedl až k napsání práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická východiska při psaní práce	8
1.1 Německá kolonizace a připojení Sedlecka k říši jako historiografická témata.....	8
2. Sedlecko v nejstarším období – vymezení a osídlení	10
2.1 Vymezení území Sedlecka a jeho původní osídlení.....	10
2.2 Sedlecko a jeho osídlení ve světle toponomastiky	12
2.3 Sedlecko jako součást hradské soustavy	15
3. Německá kolonizace regionu a připojení Sedlecka k říši.....	18
3.1 Pronikání německého vlivu na Sedlecko	18
3.2 Situace v českém státě v 70. a 80. letech 12. století.....	22
3.3 Spor o kolonizaci Vitorazska jako paralela k případu Sedlecka	23
3.4 Sedlecko jako součást štaufské říše.....	26
4. Sedlecko opět pod pravomocí českého knížete	30
4.1 Důsledky štaufské držby Sedlecka pro další vývoj regionu.....	33
Závěr	35
Seznam literatury:	36

Úvod

Region dnešního Karlovarského kraje je dodnes těžce postižen historicky-sociální ranou, kterou bylo vysídlení německých obyvatel regionu po druhé světové válce. Právě proto je stále aktuální ptát se na dobu, kdy německé osídlení kraje vznikalo a kdy docházelo k formování složení oblasti tak, jak ji známe až do dvacátého století.

Tato práce se proto zaměřuje na historickou oblast Sedlecka, později Loketska, která představovala specifický region na pomezí českých a německých zemí. Zmíněný region sleduje v době od konce 10. století, kdy je oblast poprvé výslovně zmíněna v souvislosti se vznikem pražského biskupství, až do počátku 13. století, kdy se opětovně stala trvalou součástí českého státu.

Práce se věnuje nadefinování a vymezení regionu v tomto období, se zřetelem na německou kolonizaci a silný vliv německých klášterních újezdů a drobné říšské ministeriality. Střetávání slovanského obyvatelstva a germánských kolonialistů výrazně určilo další vývoj oblasti a její charakter, proto práce rámcově sleduje i postupnou kulturní a jazykovou asimilaci slovanského obyvatelstva.

Velký důraz je v práci kladen na krátké, ale ze státoprávního hlediska nesmírně významné, období konce 12. století, kdy byla tato oblast vyjmuta z pravomoci českého knížete a přičleněna ke štaufské říši Fridricha Barbarossy. V této souvislosti se práce zaměřuje na otázku, kdy a jakým způsobem došlo k vyčlenění Sedlecka z českého státu a kdy a se podařilo obnovit suverenitu pražského knížete v oblasti. Akcentuje v tomto směru především listiny církevní provenience, které odrážejí majetkové a mocenské vztahy českých a německých panovníků v regionu.

1. Teoretická východiska při psaní práce

1.1 Německá kolonizace a připojení Sedlecka k říši jako historiografická témata

Kolonizace českého pohraničí ve středověku, vztahy německých a slovanských obyvatel a s tím spojené dějinné otázky jsou významným tématem české i německé historiografie posledních dvou staletí. Jako první se na ni v českém prostředí zaměřil František Palacký, který položil jednak základy narativu česko-německého střetávání v průběhu dějin a jednak poukázal na narušení „*prastarých slovanských obyčejů*“ a převzetí německého způsobu správy a života. Jakkoliv sám Palacký vnímal celý problém mnohem komplexněji a z jeho práce je to patrné, tak právě tento zúžený nacionální pohled předurčil všeobecné vnímání kolonizačních procesů na dlouhou dobu a v jistém ohledu je živý i dnes.

V 19. století se v podobném duchu nesly i práce historiků německých, kteří zdůrazňovali hospodářský podíl německých osadníků na ekonomickém vzestupu českého státu za vlády Přemyslovské a Lucemburské dynastie. Zmínit v tomto směru můžeme práce Adolfa Bachmanna¹, Emila Werunského², Georga Juritsche³ a jiných. Za extrémní lze pak považovat například teorie o kontinuálním osídlení, které prosazoval především Bertold Bretholz.⁴

Na české straně se v pozdější době jako jeden z mála prvorepublikových historiků kolonizaci systematicky věnoval Josef Šusta a teprve od 70. a 80. let 20. století se dostává problematice širší pozornosti, když ji řeší mimo jiné Josef Žemlička, Dušan Třeštík a další. V regionálním měřítku Sokolovska stojí za zmínku bakalářská práce Jana Konůpka z roku 2009⁵, ve které se její autor zabývá na základě velmi rozsáhlé pramenné a bibliografické základny velkým množstvím témat souvisejícím s kolonizací Loketska.

¹ BACHMANN, Adolf. *Geschichte Böhmens*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1899-1905. 2 svazky. Allgemeine Staatengeschichte. Erste Abteilung, Geschichte der europäischen Staaten; Werk 31.

² WERUNSKY, Emil. *Böhmens sozial-politische Entwicklung in vorhusitischer Zeit*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, [1901].

³ JURITSCH, Georg. *Die Deutschen und ihre rechte in Böhmen und Mähren im 13. und 14. Jahrhundert*. Leipzig: In Commission bei F. Deuticke, 1905.

⁴ více viz ŽEMLICKA, Josef. *Některé problémy středověké kolonizace v Čechách*. In *Mikulovská symposia* 78, Praha 1979, s. 125

⁵ KONŮPEK, Jan. *Kolonizace a církevní správa na území historického Loketska ve 13. století*, FF UK Praha, 2009

Region, který je sledován v této práci, je pro nás důležitý tím, že se jako první dostal do přímého styku s německými osadníky a stal se součástí politického zápolení mezi českým státem a silící mocí říšských panovníků, především pak Fridricha Barbarossy, který se v druhé polovině 12. století stal prakticky hegemonek evropské politiky a svou aktivitou výrazně zasahoval do dění v českém knížectví, které se v té době nacházelo v hluboké politické krizi.⁶

Otázkou přímého připojení Sedlecka ke štaufskému impériu, která je základním tématem této práce, se dosud téměř nikdo podrobně nezabýval, ve většině zmíněných historických prací se nachází jen krátké zmínky, které nejsou nijak rozvedené. Výjimku tvoří práce Jiřího Kejře *Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie sedlecké*, která vyšla v roce 1975 v rámci sborníku vydaného u příležitosti 70. narozenin profesora Václava Vaněčka.⁷ Právě Kejřova studie se stala inspirací pro tuto bakalářskou práci, neboť právě výše zmíněný Konůpek otázku připojení Sedlecka ke štaufské říši kromě jedné zmínky vůbec neakcentuje.⁸

⁶ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 213 – 238.

⁷ KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie sedlecké*. In: *Sborník k 70. narozeninám V. Vaněčka*, Praha, 1975.

⁸ KONŮPEK, Jan. *Kolonizace*, s. 33.

2. Sedlecko v nejstarším období – vymezení a osídlení

2.1 Vymezení území Sedlecka a jeho původní osídlení

Region historického Sedlecka je samozřejmě obtížné vymezit v moderním slova smyslu. Ve středověku, obzvláště raném, pojem hranice tak, jak jej běžně používáme dnes, neexistoval. Území a jeho ohraničení procházely dynamickými změnami a zvláště ve sporných územích šlo velmi často spíše o sílu jednotlivých pozemkových vlastníků, než o definice mezních bodů. Z počátku se území vytyčovalo jen prostým výčtem lokalit, které se v něm nacházejí, případně územím, se kterým sousedí.⁹

Nicméně na základě pramenů se podařilo rámcově vymezit hranice středověkého Sedlecka. Víme s jistotou, že šlo o území ležící v údolí Ohře, ohraničené ze severní strany Krušnými horami, z jihu Slavkovským (Císařským) lesem a z východu Doupovskými horami. Na západě byl hraničním místem Sedlecka Kynšperk (přičemž není jasné, ke kterému celku od počátku náležel), na jihu (Dolní) Žandov, kterým procházela cesta vedoucí od Prahy k Chebu. Na této definici se počínaje Františkem Palackým většina historiků shoduje. Vyčerpávajícím způsobem o možných verzích vymezení Sedlecka a posléze Loketska referuje Jaroslav Fiala,¹⁰ od kterého text převzal mimo jiné Jan Konůpek.¹¹ Oba autoři ve svých pracích představují definice Sedlecka dle Františka Palackého, Julia Lipperta, Rudolfa Schreiberera, Rudolfa Fischera, Josefa Vítězslava Šimáka, Vladimíra Holého a Alexandra Grosse.¹² Pokládám za zajímavé, že zatímco na hraničním vymezení ze severní, východní a jižní strany se většina výše zmíněných autorů shoduje, panuje trochu nejistota ohledně předělu mezi Sedleckem a Chebskem.

Na tomto místě bych rád doplnil několik starších definic, které jakkoliv se trochu vymykají, tak pro nás mohou být přínosné. Je to na prvním místě definice Josefa

⁹ MARKOVÁ, Markéta: *Hranice a hraničení ve středověké střední Evropě*. Praha FF UK. 2017, s. 60.

¹⁰ FIALA, Jaroslav. *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století*. In: *Minulostí Západočeského kraje*, č. XXVIII, Plzeň 1992, s. 33 – 35.

¹¹ KONŮPEK, Jan. *Kolonizace*, s. 28–30

¹² Zmíňme alespoň dvě nejzajímavější:

Julius Lippert ohraničil území Sedlecka na východní straně Stráží nad Ohří, na západní straně městem Kynšperk, na severu hraničními lesy a na jihu Slavkovským (Císařským) lesem a Doupovem. Popsal Sedlecko jako území v údolí Ohře, kam přišli kolonisté z Žatecka proti proudu řeky. Richard Schreiber vymezoval už historické Loketsko, které se ovšem územně se Sedleckem shoduje totožně s Lippertem. S tím, že zdůrazňuje pomezí klášterních újezdů ve Vojkovicích, Velichově a v Hroznětíně.

Šafaříka, který ve svých Slovanických starožitnostech jako první český autor Sedlecko zmiňuje a jeho rozsah řeší slovy „*Sedličané, obyvatelé nynějšího kraje Loketského, Plzeňského a končin přilehlých v letopisech Kosmasových a v listinách králův českých, též císařův německých několikrát se připomínají. Z Kosmasa patrno, že jihozápadně od Lučanův bydleli, z listin, že kraj jejich dosahoval pramenům Elstery (Halštrov), a že města čili osady Loket, Tachov, Velichov aj. v něm ležely. Zevrubně sídel jejich vyměřiti nelze.*“¹³ A na druhém místě vymezení Emanuela Šimka, který za západní hranici Sedlecka považuje až Smrčiny.

V tomto ohledu je zajímavý právě Šimkův postřeh, který upozorňuje na význam, který měly a mají při určování hranic přírodní podmínky.¹⁴ Právě proto podle něj můžeme s jistotou tvrdit, že hranice Sedlecka ze severní, východní a jižní strany tvořily významné horské masivy, které region chránily a jasně vymezovaly. O to nejistější je právě již výše zmíněná hranice mezi Chebskem a Sedleckem, kde neexistuje na první pohled jasný předěl. Emanuel Šimek se ve shodě s jinými domnívá, že západní hranice byla původně mnohem volněji vymezená a byla stanovena až rozšířením německé kolonizace na Chebsku.

Konůpek v tomto směru cituje práci Vladimíra Holého, který říká „*poznání, že chebská hranice proti Sedlecku – Loketsku je pozdního původu a nemá základ v přirozeném rozhraní, ještě více upevňuje přesvědčení, že mezi Chebskem a Sedleckem nebylo starého rozhraní, že Chebsko se jako samostatný útvar vyčlenilo později, za německého panství.*“¹⁵

Sedlecko tedy nebylo tak vhodné ke kolonizaci, jako sousedící Chebsko a Žatecko. Šlo o území limitované vysokými horami na jihu, severu i východě s nepříznivými podmínkami pro život a hospodaření. Slované do oblasti, podle dosavadního stavu výzkumu, přicházeli proti proudu Ohře ze Žatecka a pokračovali dále na Chebsko, kde je slovanské osídlení prokázáno mnohem jasněji. Na Sedlecku (Loketsku) máme jen málo archeologických nalezišť, která lze pokládat za hodnověrná, a dokonce ještě s jistotou nebylo stanoveno, kde se nacházelo místní správní centrum – sedlecké hradiště.

¹³ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Slovanické starožitnosti. Oddíl dějepisný. Okres druhý, od l. 476 před Kr. až do l. 988 po Kr.* Praha: Nákladem kněhkupce Bedřicha Tempského, 1863. s. 463.

¹⁴ ŠIMEK, Emanuel. *Chebsko v staré době: dnešní nejzápadnější slovanské území.* Brno, 1955. s 31 – 32.

¹⁵ KONŮPEK, Jan. *Kolonizace*, s. 29, pozn. 110.

2.2 Sedlecko a jeho osídlení ve světle toponomastiky

Nutno říci, že při určování původního osídlení, resp. zakladatelů obcí v regionu, se můžeme celkem s jistotou opřít o onomastické, potažmo toponomastické práce, které se od konce 19. století na české i německé straně intenzivně zabývají původem místních jmen, a tím i původem osídlení. Obzvláště v první polovině 20. století měl tento jazykový výzkum, jdoucí ve službách historické vědy, silný nacionalistický nádech a sloužil jako účinný způsob argumentace v národnostních sporech.¹⁶ Pro sledovaný region jsou významným zdrojem jak práce české, mezi kterými samozřejmě hraje svou nezastupitelnou roli práce *Místní jména v Čechách* od Antonína Profouse, tak německé, kam lze zařadit především obsáhlé studie *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle* Ernsta Schwarze a *Zur Namenkunde des Egerlandes* od Rudolfa Fischera.

Už podtitul druhé jmenované knihy – *die Slawischen Ortsnamen des Egerlandes und ihre Auswertung für die Lautlehre und Siedlungsgeschichte*¹⁷ – nám napovídá, že se jedná o zásadní práci mapující právě dějiny osidlování. Jde o důkladnou práci, která na příkladu předválečných okresů Mariánské Lázně, Kynžvart, Locket, Sokolov, Cheb a Skalná postupně představuje více než stovku místních a pomístních německých názvů, které mají nepopíratelný slovanský původ, a ten detailně vysvětluje. Z historického pohledu je zajímavý jazykovědný důkaz příbuznosti všech slovanských místních jmen v historickém Egerlandu s českými názvy ve vnitrozemí, oproti slovanským jménům na německé straně Krušnohoří, které mají svůj původ v jazycích polabských Slovanů, potažmo (lužicko)srbický.¹⁸ Souhrnně nacházíme jen na Sedlecku na konci 12. a na počátku 13. století asi sedmdesát osad, přičemž většina (podle dostupných pramenů jich našel Fischer padesát osm) z nich má slovanský původ, jakkoliv se v této době již objevují německé kolonizační názvy.¹⁹

Celkem bylo na Sedlecku dvacet dva sídlišť se jmény zakončenými slovanským sufixem –ice. Z těchto dvaceti dvou osad je šestnáct patronymik (odvozenin od osobních jmen) s nejstaršími jmény patřícími pravděpodobně do předkřesťanského

¹⁶ ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2015. s. 15

¹⁷ „Slovanská místní jména Egerlandu a jejich využití v jazykovědě a dějinách osídlení“ překl.aut.

¹⁸ FISCHER, Rudolf. *Zur Namenkunde des Egerlandes*. Lipsko, 1940, s.24.

¹⁹ FISCHER, Rudolf. *Probleme der Namensforschung an Orts- und Flurnamen im Westlichen Böhmen und seiner Nachbarschaft*. Lipsko, 1950, s. 35.

období (Bohatice, Citice, Dalovice, Damice, Dasnice, Drahovice, Otovice, Pochlovice, Přemilovice, Rosnice, Tašovice, Tatrovice, Těšovice, Tuhnice, Vojkovice, Všeborovice). Většina z nich se nachází na relativně malém prostoru v nejbližším okolí sedleckého hradiště, kde tvoří kruh osad (Bohatice, Drahovice, Otovice, Přemilovice, Rosnice, Tuhnice, Všeborovice). Není bez zajímavosti, že nejvzdálenější osada je od Sedlece, kde pravděpodobně stálo správní hradiště, vzdálená jen tři kilometry vzdušnou čarou. Ostatní slovanská sídliště (tedy Citice, Dasnice, Damice, Pochlovice, Tašovice, Těšovice a Vojkovice) bychom pak našli na břehu řeky Ohře proti proudu až k hranicím Sedlecka u dnešního Kynšperka.

Patnáct osad můžeme rozeznat jako slovanské díky sufixu –ov. Jde o Částkov, Lítov, Milíkov, Mostov, Radošov, Radvanov, Těšov, Velichov, Chodov, Chotíkov, Chranišov, Jimlíkov, Mnichov, Ostrov, Vranov, přičemž devět z nich vzniklo ze jmen předkřesťanských. Jen čtyři leží na břehu Ohře a to včetně nejstarších z nich – Radošova a Velichova. Větší vzdálenost od hlavních komunikací a hlavně řeky Ohře, která představovala nejvýznamnější osu při postupu kolonizace, nám napovídá, že osady s koncovkou –ov vznikly v pozdější době a jsou tedy mladší. Jejich rozmístění především na středním a západním Sedlecku zase dokládají tezi, že slovanské osídlení postupovalo od Kadaně proti proudu Ohře a jako první se tedy osidlovala oblast dnešního východního Karlovarska, což koneckonců předpokládá ve svých pracích už Julius Lippert.²⁰ Jelikož, jak už bylo zmíněno výše, se předpokládá jazyková příbuznost Sedlecka s obyvatelstvem Čech, pokládal za jisté osidlování z východu i Emanuel Šimek,²¹ což dokládá například i nález archeologicky odpovídajících lokalit na Žatecku a u Kadaně.²²

Naproti tomu nenajdeme na Sedlecku ani jednu osadu s příponami typu –ves, které jsou obecně vlastní nejstarším sídelním územím vnitřních Čech, a jejichž vznik (potažmo pojmenování) můžeme klást s jistotou do 10. století.²³

Jak upozorňuje Jaroslav Fiala, několik obcí se slovanskými názvy najdeme i relativně daleko od Ohře ve vyšších polohách. Jde konkrétně o Tatrovice, Spomyšl a Rozmyšl, které leží už v Krušných horách a podle Fialy vznikly jako poslední slovanská sídliště

²⁰ LIPPERT, Julius. *Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit*. I. Band, Die slavische Zeit und ihre gesellschaftlichen Schöpfungen. Prag: F. Tempsky, 1896. s. 34

²¹ ŠIMEK, Emanuel. *Chebsko v staré době*, s. 42.

²² KONŮPEK, J.: *Kolonizace*, s.33.

²³ ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech*, s. 58.

na významné obchodní cestě do Erfurtu. Svědčí o tom i opevněná poloha tatrovického kostela.²⁴ Sám Fiala ale rovnou upozorňuje na nedostatky této metody, kdy říká, že „*nepřesnosti mohou vzniknout v případech, kdy původní slovanský základ byl jménem pomístním a nikoliv osadním, jeho poněmčený tvar pak považujeme za jméno osady, která neexistovala.*“²⁵

Ve 12. a 13. století se původně čistě slovanské (potažmo české) názvy začínají proměňovat a postupně přebírají německé rysy. Většina badatelů to dává do spojitosti s rychlou germanizací, která se tímto způsobem začala projevat i ve výslovnosti a následně i přepisu místních názvů. Zatímco starší badatelé předpokládají, že původní slovanské obyvatelstvo bylo vytlačeno a z regionu zcela odešlo, pokládáme za pravděpodobnější, že došlo k jeho postupné a pozvolné kulturní a jazykové asimilaci.

Němečtí badatelé soudí, že kolem roku 1200 byla poněmčena většina dnešního Sokolovska,²⁶ Fiala upozorňuje, že již na konci 12. století existovaly čistě německé osady i na nejvýchodnějším konci Sedlecka, v Krásném Lese.²⁷ Po roce 1200 považují všichni badatelé vznik nových slovanských sídlišť za nemožný a během 13. století pak došlo k postupné germanizaci celé oblasti.²⁸

Limity aplikace jazykovědných přístupů při mapování kolonizačních procesů ovšem zdůrazňuje například Josef Žemlička, když říká, že „*není únosné informace jimi poskytované přeceňovat a vyvozovat z nich něco, o čem ve skutečnosti hovořit nemohou.*“²⁹ Velmi příhodně cituje koneckonců Vladimír Šmilauer historika Wilhelma Fritze Hermanna Nicolaisena, který řekl: „*Die Toponomastik ist auch für den Historiker interessant und wichtig, solange er nicht erwartet, daß die Ortsnamen ihre Geschichte statt seiner schreiben werden. Sie sind eine außerordentlich wertvolle Quelle, aber nicht unbeschränkt in ihren Aussagemöglichkeit.*“³⁰

²⁴ FIALA, Jaroslav. *Osídlení Sedlecka*, s. 38.

²⁵ FIALA, Jaroslav. *Osídlení Sedlecka*, s. 39.

²⁶ FISCHER, Rudolf. *Zur Namenkunde*, s.75–76.

²⁷ FIALA, Jaroslav. *Osídlení Sedlecka*, s. 36

²⁸ KORB, František. *Místní jména v sokolovském okrese*. Karlovy Vary: Krajské nakladatelství, 1957.

²⁹ ŽEMLICKA, Josef. *Některé problémy středověké kolonizace*, s. 125

³⁰ ŠMILAUER, Vladimír. *Fragen der ältesten slawischen Siedlung in Böhmen und Mähren im Lichte der namenkundlichen Forschung*. In: *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967. s. 27.

„*Toponomastika je také pro historika zajímavá a důležitá, ale jen do té míry, dokud on sám neočekává, že místní jména začnou psát své vlastní dějiny místo něj. Jsou zajímavým a výjimečným pramenem, ale nikoliv neomezeným ve svých obsahových možnostech.*“ Překlad autora.

Na jiný zajímavý přístup k potvrzení a doplnění časového rámce vzniku sídlišť poukazuje ve své práci Jan Konůpek, který používá s odkazem na práce Zdeňka Boháče jako klíč patrocínium jednotlivých kostelů – na základě popularity jednotlivých světců v různých obdobích lze totiž rámcově určovat jejich stáří, resp. dobu kolonizace.³¹ Na území historického Sedlecka najdeme velké množství kostelů zasvěcených Panně Marii, což podle všeho svědčí o významném duchovním a kolonizačním vlivu jak premonstrátů, tak cisterciáků z české i německé strany. Kostely ve Svatoboru, Velichově, Kynšperku nebo Chlumu tak svědčí o síle klášterních újezdů a vlivu řeholní kolonizace v regionu.³²

2.3 Sedlecko jako součást hradské soustavy

Sedlecko se poprvé objevuje v pramenech v souvislosti se vznikem pražského biskupství v roce 973, neboť v této souvislosti nám Kosmas cituje zakládající listinu biskupství a v ní obsažený územní rozsah nově založené diecéze. Je ovšem nutné zdůraznit, že tuto zakládací listinu známe až z opisů výrazně pozdějších³³ a o její autenticitě jako celku³⁴ jsou vedeny spory.³⁵ Vymezení západních hranic pražského biskupství ovšem můžeme pokládat za věrohodné, a tím tedy i vymezení západních hranic českého státu té doby.³⁶ Jisté je, že Sedlecko s jasně slovanským názvem (v originále Sedlza)^{37,38} bylo integrální součástí českého knížectví a tvořilo západní hranici státu jako opěrný bod knížecí hradské správy.

Zcela totožně, tedy jako o integrální součásti českého státu, hovoří o Sedlecku i listina knížete Soběslava I. z roku 1130 vydaná pro vyšehradskou kapitolu.³⁹ Touto listinou se

³¹ KONŮPEK, Jan: *Kolonizace*, s. 52.

³² BOHÁČ, Zdeněk. *Patrocínia románských kostelů v Čechách*, Historická geografie 8, 1972, s. 31- 52.

³³ SCHWARZ, Ernst. *Die Stammesnamen in der Prager Bistumsurkunde*. In GRAUS, František a LUDAT, Herbert. *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1967, s. 29-31.

³⁴ KALHOUS, David. *Záhadné počátky pražského biskupství*. In *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi* / Praha: Filosofia, 2004, s. 195-208.

³⁵ MARSINA, Richard. *Štúdie k slovenskému diplomatáru*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1971. 108 s. nebo také TŘEŠTÍK, Dušan. *K založení pražského biskupství v letech 968-976: pražská a řezenská tradice*. In *Vlast a rodný kraj v díle historika: sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2004 s. 179-196.

³⁶ CDB I, č. 86, s. 94

³⁷ K otázce slovanských názvů ve zmíněné listině srov. Ernst Schwarz: *Die Stammesnamen in der Prager Bistumsurkunde* in GRAUS, František, ed. a LUDAT, Herbert, ed. *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.

³⁸ FISCHER, Rudolf. *Probleme der Namensforschung*, s. 36.

³⁹ CDB I, č. 111, s. 113

definovaly desátkové poplatky na území pražské diecéze a zmíněné kapitule zaručuje listina „*decimam marcam de annuo tributo in his civitatibus*“. Termínem *civitas* se v jazyce listiny rozumí obvody hradské správy a často jde i o velmi rozlehlé správní jednotky. A právě mezi vyjmenovanými sídlišti se objevuje Sedlec. V obou listinách, jak zdůrazňuje například z hlediska historicky právního Jiří Kejř,⁴⁰ je Sedlecko vnímáno jako pevná součást českého státu 11. a počátku 12. století, bez specifického postavení či zvláštního režimu hraniční oblasti. Obdobně hovoří i předváleční němečtí historici jako např. Rudolf Schreiber.⁴¹

Můžeme s jistotou tvrdit, že Sedlecko tvořilo nejzápadnější hradský obvod přemyslovských Čech. V době existence raně středověkého státu představovala hradská soustava jednu z mála možností, jak účinně provádět správu země. Bylo běžné, a to až do pozdního středověku, že panovník vládl v podstatě ze sedla svého koně a postupně objížděl jednotlivé správní obvody, kde řešil soudní spory, místní problémy, vybíral daně, a rozkládal tak mezi regiony i náročnou povinnost vyživovat panovnickou družinu a s ním putující aparát. Ačkoliv v relativně malém českém prostředí nebylo nutné cestovat tolik, jak tomu bylo například v římské říši v době vlády Otonů a Sálců, kdy dokonce hovoří němečtí historici o tzv. *Reisekönigtum* (lze velmi volně přeložit jako Pojízdne království), přeci jen se kníže se svou družinou často pohyboval v regionech, aby upevňoval svou sídelní autoritu. Josef Žemlička poukazuje na fakt, že na rozdíl od říše, kde nebylo nic, co by hlavní město alespoň připomínalo, ovšem Přemyslovci vždy považovali za jádro státu Prahu a většina listin byla vydána právě zde, což svědčí o častém pobytu knížete.⁴² Oproti větším zemím v okolí byla potlačena úloha zemské správy na úkor centra v Praze, přesto však neuneslo správní centrum na Pražském hradě (potažmo Vyšehradě) všechnu administrativní zátěž a z čistě technických důvodů bylo jednodušší část pravomocí delegovat do regionálních hradišních a hradištních center.⁴³

Sedlecko jako správní a mocenské centrum bylo o to důležitější, že šlo o řídicí obydlenu oblast na pomezí českých zemí a německého prostoru. Protože, jak již bylo řečeno výše, hranice nebyly v tomto období ničím definitivním a jasně stanoveným,

⁴⁰ KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich*, s. 11.

⁴¹ SCHREIBER, Rudolf. *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes in Böhmen*, MVGDDB 74, 1936, s. 3

⁴² ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 175-177.

⁴³ GRAUS, František. *Prag als Mitte Böhmens. In. Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung*. Köln: Böhlau, 1979.

potýkala se oblast od počátku 12. století se zvýšeným množstvím německých osadníků a s pronikáním německé světské i církevní kolonizace do regionu.

3. Německá kolonizace regionu a připojení Sedlecka k říši

3.1 Pronikání německého vlivu na Sedlecko

Významným regionálním hybatelem se v době druhé poloviny 12. století pro oblast horního a středního Poohří a historického Chebska stal cisterciácký klášter ve Waldsassenu, který byl založen v roce 1133 markrabětem Diepoldem III. z Vohburgu.⁴⁴ Právě tento klášter se stal významným kolonizátorem řešeného regionu, o čemž svědčí prameny pocházející z 12. a 13. století – právě v jeho působení viděli čeští historici píšící krátce po druhé světové válce začátek germanizace Sedlecka a jeho „zcizení“ českému státu.⁴⁵ Například Karel Nejdler v roce 1955 sugestivně popisuje, jak „staré slovanské obyvatelstvo zanikalo v návalu rvavých cizinců, a ti, kteří se nechtěli přizpůsobit, opustili svá dosavadní sídla.“⁴⁶ Obdobně citově zabarveně, byť s opačným vnímáním, psali o působení kláštera historici němečtí, kteří v něm naopak viděli ochránce němectví v Poohří. Typický je v tomto směru náhled Hanse Muggenthalera, který v roce 1923 napsal: „So war dass Kloster gegründet, hatte die ersten schwierigsten Zeiten hinter sich und entwickelte sich mit staunensürter Raschheit zu einem mächtigen Baume, desse Aeste weit über der Egerland hinausgriffen und unter dessen Schutz und Schattem sich die Deutschen in fremden Lande ausbreiten konten.“⁴⁷

Waldsassenský klášter expandoval velmi rychle na území českého státu a již v roce 1142 povolává český šlechtic Miroslav, s povolením knížete Vladislava, mnichy z Waldsassenu do nově zřízeného kláštera v Sedlci u Kutné Hory,⁴⁸ kde vznikl nejstarší cisterciácký klášter na našem území.⁴⁹ Není bez zajímavosti, jak poukazuje Petr Kubín, že se jedná vůbec o první listinu týkající se světského velmožem, jakkoliv on sám ji

⁴⁴ LANGHAMMER, Rudolf. *Waldsassen: Kloster und Stadt. Bd. 1., Aus der Geschichte der ehemals reichsunmittelbaren und gefürsteten Zisterzienserabtei bis zur Reformation.* Waldsassen: Albert Angerer, 1936, s. 27.

⁴⁵ GROSS, Alexander. *Dějiny karlovarského kraje. 1. díl, Od pravěku do konce feudálního období (1848).* Vyd. 1. V Karlových Varech: Krajské vlastivědné museum, 1954, s. 34.

⁴⁶ NEJDL, Karel. *Počátky kolonizace valdsaského kláštera a germanizace Karlovarského kraje.* In Historický sborník Karlovarska 1955, s. 56 – 76.

⁴⁷ MUGGENTHALER, Hans. *Kolonisatorische und wirtschaftliche Tätigkeit eines deutschen Zisterzienserklosters [Waldsassen] im XII. und XIII. Jahrhundert.* München: Schmidt, 1924, s. 23.

„Klášter tak vznikl, měl za sebou první těžké časy a s úžasnou rychlostí se vyvinul do mohutného stromu, který natáhl své větve vysoko nad Egerlandem a pod jehož ochranou a stínem se Němci mohli šířit v cizích zemích.“ Překlad autora.

⁴⁸ CDB I. č. 155, s. 156

⁴⁹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420.* 1. svazek, Fundace 12. století. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998. s. 103 - 104

neautorizoval.⁵⁰ V roce 1159⁵¹ navštívil král Vladislav osobně klášter ve Waldsassenu a věnoval cisterciákům dvě území v Čechách:⁵² Přívlaky na Žatecku⁵³ a (pro nás důležitý) obvod na Sedlecku, kde listina zmiňuje „*in silva provincie Zedilcensis ambitum, quod sclavonice vgeid dicitur*“ (v lesích sedlecké provincie újezd, kterému slované říkají vgeid). Přesnější vymezení tohoto klášterního území bohužel neznáme, to nám předkládá až listina krále Vladislava z roku 1165,⁵⁴ kde je území detailněji popsáno a precizováno⁵⁵. Karel Nejdrl jej ztotožňuje s chodovským újezdem,⁵⁶ který je ovšem poprvé výslovně zmíněn až v roce 1197,⁵⁷ tudíž lze tuto teorii pokládat za příliš odvážnou.

Osobně pokládám za zajímavý způsob, jakým se skoro všechny tyto majetky v listinách v české verzi označují jednoduše jako „újezd“, jakkoliv, jak uvidíme o několik let později, šlo vždy o jinou lokalitu s různými německými názvy. Jako újezd se běžně označovala území nejčastěji protáhlého tvaru, která ležela podél vodního toku a jejichž hranice byly určeny jeho objetím. V pozdějších dobách se újezdy vymezovaly velmi přesně, do počátku 13. století jich známe velké množství a je to i důvod častého výskytu názvu „Újezd“ v názvosloví českých obcí.⁵⁸

Tomuto tématu se věnuje disertační práce Markéty Markové, která popisuje újezdy jako původně neobydlená hospodářská území, která byla nejčastěji darována jako zásobárna dřeva, zvěře a suroviny. Stávalo se tak nejčastěji ve vztahu ke kolonizaci neobydlených území a na kolonizátora kladl plán osídlit pustý újezd velkou odpovědností.⁵⁹ Osídlovaný újezd začal přinášet zisk běžně až po 15-20 letech, přičemž se následně

⁵⁰ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata: kritický životopis*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2000. S. 105 – 106.

⁵¹ Klášterní kronika (*Historia foundationis monasterii Waldsassensis* – BSB Clm 1091) klade na straně 65 tento pobyt až k roku 1160, ale zde držím se výkladu Václava Novotného, který předpokládá návštěvu v lednu 1159. Viz NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny. Dílu I. část 2, Od Břetislava I. do Přemysla I.* Praha: Jan Laichter, 1913, s. 916.

⁵² CDB I. č. 204, s. 192

⁵³ O vymezení latinského pojmu *Campus Preolac*, vztahujícího se k Přívlakům, se vedou spory, které zachytil a s odkazy na literaturu shrnul Jan Konůpek. Viz KONŮPEK, Jan. *Kolonizace*, s. 45.

⁵⁴ CDB I, č. 227, s 204 - 205

⁵⁵ KEJŘ, Jiří. *Böhmen und das Reich unter Friedrich I.* In HAVERKAMP, Alfred, ed. *Friedrich Barbarossa: Handlungsspielräume und Wirkungsweisen des staufischen Kaisers*. Sigmaringen: J. Thorbecke, 1992.

⁵⁶ NEJDRL, Karel. *Počátky kolonizace valdsaského klášter*, s. 60.

⁵⁷ CDB I. č. 356, s. 321

⁵⁸ BOHÁČ, Zdeněk. *Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 3–25.

⁵⁹ VELÍMSKÝ, Tomáš. *Trans montes ad fontes! (Přes hory k pramenům). K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech*, Most 1998. s. 28.

přestalo mluvit o újezdu v jeho původním smyslu (*circuitio, ambitus* atp.), ale začalo se mluvit o vsích a sídlištích. Mnohdy se ovšem vžil původní „újezd“ jako místní jméno.⁶⁰

Jiří Kejř také poukazuje na zajímavý rozdíl v označení darovaného újezdu v obou listinách. Zatímco první hovoří o majetku v rámci sedlecké provincie (*in silva provincie Zedilcensis*), druhá jako by majetek z území vyjímala (*in silva **ultra** provintiam Zedelze*). Kejř se domnívá, že je to první náznak sílícího vlivu říšské politiky nad provincií. Můžeme ovšem podle mého názoru v této věci také poukázat na fakt, že formulace listin často odpovídaly jen jazykovým a formulačním možnostem písaře a není vyloučena jen neobratnost jeho vyjadřování v prvním, nebo druhém případě.⁶¹

Zajímavá je také otázka, proč došlo k vydání obou listin, prakticky s totožným obsahem, jen šest let po sobě. Zatímco výše zmíněná Kejřova práce se zamýšlí právě nad možností změny vztahu zmíněného území k českému státu, vnímá autor této práce spíše snahu waldsassenských cisterciáků o precizaci hranic darovaného újezdu a jeho další potvrzení. Nelze si nevšimnout, že všechny listiny českých panovníků adresovaných klášteru ve Waldsassenu vznikly právě na jeho půdě.⁶² Z pohledu správního je důležité zmínit, že přísežným svědkem obou listin (z roku 1159 i 1165) byl sedlecký kastelán Záviš, tedy úředník českého krále odpovědný za správu sedlecké provincie.⁶³

V obdobném duchu se nese i listina z roku 1181,⁶⁴ kterou jsou potvrzena práva k jmenovanému újezdu na Sedlecku, a jak vyplývá z dokumentu, stalo se to z důvodu pochybnosti o hranicích klášterního majetku. Podle všeho dokonce protiprávně užíval klášterní majetek jiný pozemkový vlastník.⁶⁵ Zároveň s tím kníže Bedřich věnoval klášteru nový újezd zvaný Mähring (*Meringe*), ležící dnes na území Německa.⁶⁶ Podle listiny můžeme s jistotou tvrdit, že šlo původně o slovanskou kolonizační osadu, neboť

⁶⁰ MARKOVÁ, Markéta.: *Hranice a hraničení*, s. 88 - 91.

⁶¹ KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich Barbarossa jako pán*, s. 13.

⁶² MUGGENTHALER, Hans. *Kolonisatorische und wirtschaftliche*, s. 25.

⁶³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Zur Problematik der Dienstleute im frühmittelalterlichen Böhmen*. In GRAUS, František, ed. a LUDAT, Herbert, ed. *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.

⁶⁴ CDB I, č. 295, s. 263 - 265

⁶⁵ V listině se výslovně píše „*Cuius partem quidam invasores iniuste usurpaverant*“

⁶⁶ LANGHAMMER, Rudolf. *Waldsassen: Kloster und Stadt*, s. 105.

se opět označuje slovanským obecným názvem *vgiezd*, jakkoliv má i německou pomístní variantu názvu.⁶⁷

Díky tomu za prvé vidíme, jak nečekaně daleko sahala v oblasti slovanská sídliště a moc českého knížete, a jednak opětovně můžeme potvrdit fakt, že český kníže stále drží práva k sedlecké provincii a zde se nacházejícím waldsassenským statkům.⁶⁸ O pouhé tři roky později (1184) totiž vznikl další dokument⁶⁹ téhož knížete Bedřicha, který waldsassenskému klášteru daroval další vesnici na Žatecku a drobný majetek poblíž Prahy, aniž by ovšem potvrdil a zopakoval klášterní majetky na Sedlecku, jak tomu v té době bylo obvyklé, byla-li rozšiřována již jednou darovaná držba. Možností, proč se tak stalo, je jen několik. Buď český kníže v mezičase cisterciákům újezd odebral, anebo ztratil právo rozhodovat o jeho dalším užívání waldsassenskými mnichy.

Jasněji nám v tomto směru může udělat listina vydaná ve Veroně papežem Luciem III. dne 9. března 1185.⁷⁰ Waldsassenský klášter si nechal k tomuto datu potvrdit všechny své pozemkové držby, kdy se kromě řady statků na území dnešního Německa i historického Chebska výslovně zmiňují klášterní majetky na Žatecku a Kadaňsku, které jsou definovány uvozením „*in Boemia*“ – tedy „v Čechách“. Jen o několik řádek dále však papež potvrzuje „*In provincia Cedlize circuitum, quem karissimus in Christo filius noster F(ridericus), Illustris Romanorum imperator vobis contulit*“⁷¹

Někteří badatelé vyjadřovali domněnku, že se může jednat o omyl, kdy došlo k záměně císaře Fridricha a českého knížete Bedřicha, jejichž jména mají v latinské verzi stejný tvar. Na nesoulad v této teorii poukázal Rudolf Schreiber, který jasně dokázal, že minimálně koncept listiny vznikl přímo v klášteře ve Waldsassenu, kde by k takové chybě došlo jen velmi nepravděpodobně.⁷²

Z tohoto úryvku tedy vyplývají dvě důležité skutečnosti. Za prvé se Sedlecko řeší odděleně od území označovaného jako *Boemia*, je na něj tedy nahlíženo jako na

⁶⁷ Doslova v listině stojí „*Igitur quendam ambitum vgiezd boemice apellatum, teuthonice nomine Meringe cum omnibus appendiciis...*“

⁶⁸ LANGHAMMER, Rudolf. *Waldsassen: Kloster und Stadt*, s. 105.

⁶⁹ CDB I, č. 305, s. 275

⁷⁰ CDB I, č. 306, s. 276

⁷¹ Citováno podle LANGHAMMER, Rudolf. *Waldsassen: Kloster und Stadt*, s. 284, kde se objevuje i německý překlad.

⁷² SCHREIBER, Rudolf. *Die Stellung des mittelalterlichen*, s. 6.

specifickou provincií mimo rámec českého státu. A za druhé tímto územím nadále nedisponují přemyslovská knížata, ale římský císař Fridrich, řečený Barbarossa.⁷³

3.2 Situace v českém státě v 70. a 80. letech 12. století

Abychom pochopili, jak mohlo dojít k odtržení části přemyslovského území, musíme vnímat celkovou dobovou situaci. Po dlouhé, klidné a politicky i hospodářsky úspěšné vládě krále Vladislava došlo k těžkému úpadku státní moci i rozpadu jednoty českého státu, ze které těžil a kterou vehementně podporoval císař Fridrich Barbarossa.

Král Vladislav se na sklonku života pokoušel získat si císařovu náklonost, aby stabilizoval zemi a hlavně ji zajistil pro svého syna Bedřicha. Podle Žemličky bylo předání nástupnictví, a hlavně eliminace možných sporů uvnitř přemyslovského rodu a intervence z říše, hlavním cílem posledních let Vladislavovy politiky.⁷⁴ Zajímavé je, že porušil do té doby obě existující možnosti předání vlády v Čechách, kterými byly buď svolání zemskou šlechtou, nebo udělení země v léno císařem. Podle pramenů se Vladislav vzdal vlády a sám svého syna uvedl na knížecí stolec.⁷⁵ Zřejmě předpokládal, že mu to umožňuje královská hodnost, z které vyvozoval právo primogenitury, tedy synovského nástupnictví.⁷⁶

Chybějící podpory českých velmožů i císaře Barbarossy využil syn zemřelého Soběslava I. Oldřich, který již léta pobýval v emigraci, s největší pravděpodobností přímo u císařského dvora. S odvoláním na právo nejstarších členů přemyslovské dynastie požádal císaře o udělení Čech v léno a císař, podle záznamů kronikářů⁷⁷

⁷³ Podrobněji KEJŘ, JIŘÍ: *Böhmen und das Reich*, s. 274.

⁷⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 263.

⁷⁵ Jarloch říká „[His] diebus rex W[ladizlaus] senex iam et infirmus, uidens se non sufficere laboribus expeditionum et curis publicae rei, inuenit consilium interim, ut uidebatur bonum, quod sibi maioris postea laboris seminarium fuit. Nam filium suum Fridericum solempniter intronizatum prefecit dominio totius Boemie, solum Bvdim et alia nonnulla reseruans sibi ad usum uitae.“

Fontes Rerum Bohemiarum. Příprava vydání Josef Emler; překlad Václav Vladivoj Tomek. Svazek II. Praha: Museum Království českého, 1874. Kapitola Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, s. 464.

⁷⁶ BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. I., Do roku 1197*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1999. s. 620

⁷⁷ Opět Jarloch, který cituje uraženou reakci císaře Fridricha: “ Cum rex W[ladizlaus] compos sui gubernaculis terre sufficeret, exaudire te noluimus propter antiquam eius amicitiam, nec non et fidem nostram; modo uero, ex quo infirmatus ultro cessit, et filium suum ad iniuriam nostram nobis inconsultis, substituit, salua in omnibus fide nostra inueniemus uiam, qua et tibi satisfiat et nobis.“

urazený jednáním krále Vladislava, ochotně souhlasil a přikázal, aby byl z vězení propuštěn Oldřichův bratr Soběslav.⁷⁸ Ten se vydal do Prahy, kde byl přijat Bedřichem, ale přes kronikářem popisované nadšené přijetí se obával o svůj život a uprchl k císaři, kde si na Bedřicha zřejmě stěžoval. Všichni přemyslovští aktéři se sešli v září 1173 na císařském dvoře na místě označovaném Jarlochem jako Erndorff,⁷⁹ které bývá ztotožňováno s Hermsdorfem nedaleko Gery.⁸⁰

Zde císař Fridrich razantně zasáhl do vnitřní politiky českých zemí, které zcela otevřeně pokládal za součást své říše, a odňal Bedřichovi české knížectví, které podle něj držel neoprávněně, neboť je nezískal z rukou císařových. Korouhve, které symbolizovaly udělená léna, přijal od Barbarossy Oldřich. Stalo se tak bez potvrzení českými velmoži, čímž bylo zásadně narušeno zvykové české právo a hrozilo, že se obsazování knížecího stolce stane čistě právem římského císaře, jako tomu bylo v řadě přímo spravovaných říšských lén. Protože však Oldřich nebyl nejstarším žijícím Přemyslovcem a podle práva neměl na vládu nárok, předal hned na místě symbolicky korouhve svému bratrovi Soběslavovi a společně s ním přísahal věrnost a službu císaři. Král Vladislav se do Čech již pravděpodobně z obavy o život nevrátil a strávil poslední měsíce svého života na panství své manželky v Duryňsku, kde také v Meerane v lednu 1174 zemřel.⁸¹

3.3 Spor o kolonizaci Vitorazska jako paralela k případu Sedlecka

Krátce po nástupu Soběslava na knížecí stolec byl nový panovník postaven před problém, který nám může pomoci v otázce oddělení Sedlecka od přemyslovského státu. Rychlá kolonizace 12. století totiž začala i na hranicích mezi českým a rakouským státem zvolna postupovat do té doby nezasažených pohraničních hvozdů, kde docházelo ke střetávání české a rakouské kolonizace. Poprvé se o tom z pramenů dozvídáme na příkladu Vitorazska, kam mířili kolonisté rakouských hrabat z Raabsu⁸² a

Fontes Rerum Bohemicarum. Příprava vydání Josef Emler; překlad Václav Vladivoj Tomek. Svazek II. Praha: Museum Království českého, 1874. Kapitola Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, s. 465.

⁷⁸ BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny*, s. 622.

⁷⁹ Fontes Rerum Bohemicarum. Příprava vydání Josef Emler; překlad Václav Vladivoj Tomek. Svazek II. Praha: Museum Království českého, 1874. Kapitola Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, s. 466.

⁸⁰ BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny*, s. 622.

⁸¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 264.

⁸² BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny*, s. 646.

z Kuenrigu,⁸³ ale rozsáhlé majetky v oblasti získaly také kláštery v Garstenu, ve Světlé (Zwettl) a v Mailbergu. Kolonisté všech jmenovaných z rakouské strany káceli lesy a zakládali na jejich místě nové obce, přičemž postupovali dále k severu a západu a zmenšovali tak území českého knížete.

Kníže Soběslav se proti tomuto kroku ohradil a vyzval rakouského vévodu Jindřicha k navrácení neprávem odňatého území. Vyslal do Rakouska poselstvo, které se mělo pokusit dojednat mírové řešení sporu, ale pokud lze soudit ze zachovaného Jarlochova popisu⁸⁴, bylo jednání od počátku provázeno neochotou ke smíru na obou stranách. Rakouský vévoda prohlásil, že území drželi již jeho předkové a považuje je za své. Jarloch naznačuje, že došlo k ostré slovní výměně. Soběslav se proto rozhodl pro vojenské řešení problému a získal na svou stranu proti Rakousku i uherského krále a štyrského vévodu, se kterými zahájil v roce 1175 vojenské tažení.

V rámci dvou vojenských tažení v roce 1176 Soběslavova vojska a jeho spojenci vyplnili velkou část Rakouska, především území severně od Dunaje, které nechal rakouský vévoda bez ochrany. V rámci druhého vpádu pak byl zničen klášter ve Světlé (Zwettl), čímž si Soběslav popudil papeže Alexandra, který jej uvrhl do klatby, ve které podle všeho zůstal až do konce života. S velkou nelibostí nesl toto tažení císař Fridrich Barbarossa a nestabilní začalo být i domácí postavení českého knížete. Pravděpodobně ve snaze o stabilizaci vnitrostátní situace nechal Soběslav internovat svého bratra Oldřicha, který ve vězení nedouho na to zemřel. Krátce na to se kníže Soběslav dostal do vážných sporů se znojenským a brněnským úředním knížetem Konrádem Otou a to pravděpodobně předznamenalo jeho konec.

Nestabilní situace v Čechách totiž využil sesazený syn Vladislava II. Bedřich, který si od císaře vymohl v Turíně v červnu 1178 za slib finanční podpory udělení Čech v léno. Od císaře to byl prozíravý tah, na kterém mohl jen vydělat, protože dobytí českých zemí nechal plně na Bedřichovi a neposkytl mu žádnou přímou podporu. Bedřichovi se nicméně podařilo velmi rychle získat vojenskou převahu, když se na jeho stranu přidala

⁸³ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 274.

⁸⁴ „Anno dominice incarnationis MCLXXVI Zobelzlaus instinctu Boemorum missa legatione ad ducem tunc Austrie, Henricum nomine, auum eius, qui nunc est, questionem mouet de terris super magnam et finalem siluam cultis, quam mediam et interiacentem siluam Boemi dicunt esse totaliter suam, Austriensibus e contrario affirmantibus, quod ad eos pertineat ex parte sua, sicut ad nos ex nostra. Legatis itaque, qui iussi fuerant, perorantibus respondent ille et sui, quod super questione tam noua tam inaudita nichil sciant respondere, sed siue nemus siue terram cultam in nemore sic uelint in pace possidere, sicut ea patres eorum sine interpellatione possederunt. His et huiusmodi uerbis superbe utrinque prolatis, tamquam de modica scintilla maximus nascitur ignis et tali fine, sicut postea dicemus.“

většina české šlechty a ještě v roce 1178 oblehl a dobyl Pražský hrad. V následujících dvou bitvách u Loděnice (23. ledna 1179) a u Prahy (27. ledna 1179) se po počátečním neúspěchu nakonec potvrdila Bedřichova převaha a poražený Soběslav musel odejít do emigrace, kde v lednu 1180 také zemřel.⁸⁵

Pro nás je ovšem důležitý především další průběh událostí, neboť císař Fridrich předvolal Bedřicha na sněm do Chebu, kde měla být řešena otázka vitorazských hranic českého státu ve vztahu k Rakousku. Rozhodnutím Fridricha Barbarossy byla vydána 1. července 1179 listina,⁸⁶ která zásadním způsobem upravila české hranice a posunula je k severu. Dodržování císařského rozhodčího výroku bylo garantováno případnou pokutou ve výši 100 liber zlata.

Kníže Bedřich, podle všech dostupných hodnocení nepříliš schopný panovník, za kterého většinu doby vládla jeho žena kněžna Alžběta, tak díky své slabosti a pravděpodobně i pocitu zavázanosti císaři, díky kterému získal a držel český stolec, ztratil území Vitorazska, resp. jeho velkou část kolem Weitry. A to bez ohledu na snažení svého předchůdce na knížecím stolci. Sám tak navíc otevřel Rakušanům cestu ke kolonizaci a osazování i zbylého vitorazského území.⁸⁷

Pro případ Sedlecka, který v této práci sledujeme, je důležité uvědomit si roli, jakou hrála kolonizace při určování práv k osidlovanému území. Ve světle rozhodčího rozhodnutí můžeme předpokládat, že kolonizace doposud neobydleného území sama o sobě byla důvodem, proč považovat zemi za majetek toho, kdo území osidluje. Zároveň je jasně viditelný obecný postoj císaře Fridricha, který nepovažoval v žádném případě hranice českého státu za něco definitivního, nebo nedotknutelného. Stejně tak se v tomto směru projevil kníže Bedřich, který neměl ani prostředky, ale zřejmě ani sílu tyto hranice garantovat tváří v tvář císaři. A pro politika formátu římského císaře Fridricha Barbarossy to samozřejmě znamenalo, že může stupňovat územní požadavky vůči Čechám.

⁸⁵ více k situaci v Čechách té doby v obecném rozměru viz ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí* s. 313–364 nebo BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí*, s. 621–650.

⁸⁶ CDB I, č. 291, s. 257–260

⁸⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 343.

3.4 Sedlecko jako součást štaufské říše

Pro případ Sedlecka neexistuje žádný pramen, který by podobně jasně vymezil, co se stalo a kdy došlo k vyjmutí provincie ze správy českého knížete. Musíme se tedy více opřít je o teorie, podepřené kusými informacemi, které v tomto období máme.

Víme s jistotou, že k formální ztrátě Sedlecka došlo někdy po roce 1181, kdy se v listině knížete Bedřicha ještě o Sedlecku hovoří jako o součástí českého státu a kdy ji potvrzuje Waldsassenu jako jeho právoplatnou držbu⁸⁸. Stejně tak víme, že nejpozději v roce 1185 již bylo Sedlecko v rukách císaře Fridricha Barbarossy, který jím disponuje opět ve vztahu ke klášteru ve Waldsassenu a je zmíněn v listině papeže Lucia⁸⁹.

Kromě těchto kusých náznaků o štaufské držbě Sedlecka nám například Kejř⁹⁰ připomíná ještě důkaz pramenem domácí proveniencí a to listinou krále Přemysla I. z roku 1226⁹¹, kterou udělil doksanskému klášteru v rámci velkého panství také drobný újezd na Sedlecku („*in Zedlec citcuitum, qui dicitur Welichov*“). Ale na jiném místě nám také říká „*Dux quoque Fridericus, frater noster, consilio pietatis fervens in Zedleccensi provincia ab imperatore Friderico domui sepe nominate petitione sua firmiter obtinuit Woycowic cum silva, hiis terminis sepe predium notatus distinguens...*“ Podle Kejře je tento úryvek jasný důkaz o vládě císaře Fridricha nad Sedleckem.

Z mého pohledu je neméně důležitý fakt, že kromě zmíněného dokumentu se můžeme opřít i o další přímé důkazy říšského vlivu nad Sedleckem a to díky osobám, které se pohybovaly v blízkosti císaře a držely některé úřady na sedleckou provincii vázané. Typický příklad nalzáme v dokumentu vydaném v roce 1188⁹² v Chebu o věnování drobného pozemku klášteru v Reichenbachu, kde vystupují jako svědci (*testes*) *Wernherus economus in Zedlitz a Usalcus de Chunisgiberch*⁹³ S naprostou jistotou můžeme říci, že jde o říšské ministeriály, z nichž Werner byl zástupcem císaře⁹⁴ (v

⁸⁸ CDB I, č. 295, s. 263 - 265

⁸⁹ LANGHAMMER, Rudolf. Waldsassen: *Kloster und Stadt*, s. 100.

⁹⁰ KEJŘ, Josef. *Císař Friedrich Barbarossa*, s. 15 a totožně KEJŘ, Jiří: *Böhmen und das Reich*, s. 274.

⁹¹ CDB II, č. 286, s. 281

⁹² Tvrdí to tak alespoň Gustav Friedrich v CDB, oproti tomu Gradl v *Geschichte des Egerlandes* posouvá dobu vzniku dokumentu do roku 1194, kdy byl ovšem už císař Fridrich Barbarossa po smrti.

⁹³ CDB I, č. 320, s. 294, plné znění pak v *Monumenta Boica* 14, č. 37, s. 427.

⁹⁴ Richard Schreiber zvažuje jako ekvivalenty odpovídající dané době termíny *advocatus* a *vogt*. Viz SCHREIBER, Rudolf, ed. *Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525*. Prag: Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934. s. 6

přemyslovské terminologii kastelánem⁹⁵) v sedlecké provincii a druhý řečený byl správcem nově založeného Kynšperku nad Ohří.

Je to vůbec poprvé, kdy se Kynšperk v pramenech objevuje⁹⁶ a jeho jméno nám zajímavým způsobem ilustruje právě postupné pronikání říšského vlivu na území Sedlecka. Kynšperk leží na samé hranici historického Sedlecka tak, jak bylo vnímáno většinou historiků a bylo tedy vystavěno jako pomezí hrad umožňující další expanzi směrem po proudu Ohře. Že jde o nově vzniklé sídlo, to nám dokládá i jeho název, který se skládá z německých slov král a hora. Jakkoliv se někteří čeští pováleční regionalisté⁹⁷ snažili vidět v tomto jméně odkaz na přemyslovské krále, je mnohem pravděpodobnější verze regionalisty Rudolfa Fischera, který za fundátora pokládal přímo císaře a krále Fridricha Barbarossu.⁹⁸ Kejř dokonce tvrdí, že se Kynšperk nacházel mimo hranice vlastní Chebska a považuje to za důkaz expanze ministeriality na ovládnuté Sedlecko⁹⁹, což považují za nedoložitelné vzhledem k tomu, jak volné vymezení hranic obou provincií je. V pozdější době byl Kynšperk opravdu pomezím hradem a tvořil na české straně hraniční pevnost mezi Chebskem a Loketskem, ale podle mého názoru se to nedá říci s jistotou v době konce 12. století¹⁰⁰.

Rozhodně můžeme ale souhlasit s tím, že císař Fridrich, obzvláště ve spojení se svými častými návštěvami v Chebu, kde nechal po roce 1179, kdy zde poprvé zasedal říšský sněm, vystavět císařskou falc¹⁰¹, jistě podporoval užší propojování Chebska se Sedleckem a jisté náznaky svědčí o tom, že Sedlecko bylo technicky považováno za součást Chebska. Například, když císař Fridrich Barbarossa rozdělval mezi své syny území před odchodem na křížovou výpravu, získal Konrád Chebsko, aniž by se objevila jakákoliv zmínka o Sedlecku, které ale v té době ještě s jistotou náleželo císaři.¹⁰²

⁹⁵ Vilém Knoll upozorňuje na výjimečnost užívání titulu *economus* v podmínkách východních částí říše, častější to bylo v prostředí francouzských cisterciáckých klášterů. Podle něj byl řečený Werner správcem se soudní pravomocí na úrovni chebského soudece.

Viz. KNOLL, Vilém. *Štaufští ministeriálové a Sedlecko – Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy*, in: *Západočeský historický sborník* 8, Plzeň 2003, s. 9.

⁹⁶ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II., CH-L*. Vydání 1. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. s. 466 – 467.

⁹⁷ NEJDL, Karel. *Počátky kolonizace valdsaského kláštera*.

⁹⁸ FISCHER, Rudolf. *Zur Namenkunde*, s. 25.

⁹⁹ KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich Barbarossa*, s. 17.

¹⁰⁰ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku IV, Západní Čechy*, Praha 1985, s. 176 - 177

¹⁰¹ STURM, Heribert. *Eger Geschichte einer Reichstadt: Bilderband*. Augsburg: Adam Kraft Verlag, 1952, s. 57-58.

¹⁰² KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich Barbarossa*, s. 23.

Čeští správní úředníci, jako byl například Závíš, známý z již zmíněných listin z let 1159 a 1165¹⁰³ byli podle všeho nahrazeni loajální říšskou šlechtou, která převzala správu regionu a začala ji ve shodě s obvyklými postupy na Chebsku spravovat podle říšského vzoru¹⁰⁴.

Pokud tedy vymezíme ztrátu Sedlecka lety 1181–1185 a budeme zároveň předpokládat, že se tomu stalo během nějakého osobního setkání císaře Fridricha s českým knížetem Bedřichem, vycházejí jako možné jen dvě příležitosti, a to říšské sněmy v Řezně roku 1182 a v Chebu roku 1183. Protože díky detailnímu popisu účastníků chebského shromáždění víme, že se tam nenacházel ani jediný zástupce z českých zemí (sic!)¹⁰⁵, je jedinou možnou příležitostí pro Čechy neblaze proslulý sněm v Řezně.

Jako nejpravděpodobnější rok, kdy mohlo dojít k podřízení Sedlecka císaři Fridrichovi, vidí proto většina autorů¹⁰⁶ rok 1182. Tehdy totiž opět české knížectví procházelo krizí a proti vládě ne příliš schopného knížete Bedřicha se zdvihla silná opozice v čele se znojemským údělným knížetem Konrádem Otou. Vzbouřená šlechta Bedřicha vyhnala a na jeho místo dosadila Konráda. Jak tomu bylo u Přemyslovců dobrým zvykem, uchýlil se sesazený kníže pod ochranu císaře, kde se dožadoval prosazení svých práv¹⁰⁷. Císaři jistě vyhovovalo další oslabování přemyslovského státu. Věděl, že české knížectví představuje objektivně nejsilnější říšskou zemi, navíc se specifickým postavením vůči císaři a jak říká Žemlička „*pouta Čechů k západnímu impériu se neřídila jasně vymezeným právem, nýbrž proměnlivou mírou vnitřní síly či slabosti*“.¹⁰⁸ Fridrich Barbarossa si proto nechal české velmože pozvat v září 1182 na sněm do Řezna, kde podle Jarlochova letopis zinscenoval dramatické představení, kdy „*chtěje je [české velmože] zastrašit, dal přinést velmi mnoho seker, jako by je chtěl dát stít. Tu se mu vrhli k nohám, prosili o milost, a změnivše nutnost za vůli, přijali Bedřicha za pána a knížete. Vrátili se s ním do Prahy a považovali za velký zisk, že nebyli potrestáni za zločin urážky majestátu*“.¹⁰⁹

¹⁰³ viz poznámka 63

¹⁰⁴ KUBŮ, František. *Die staufische Ministerialität im Egerland: ein Beitrag zur Siedlungs- und Verwaltungsgeschichte*. Pressath: Bodner, 1995, s. 59 – 101.

¹⁰⁵ GRADL, Heinrich. *Geschichte des Egerlandes (bis 1437)*. Prag: H. Dominicus (Th. Grub), 1893, s. 69.

¹⁰⁶ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 274 i KEJŘ, Jiří. *Císař Friedrich Barbarossa*, s. 18.

¹⁰⁷ BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny*, s. 652.

¹⁰⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 317.

¹⁰⁹ Letopis Jarlochův, s. 481.

Ponechme nyní ztrátou velmi účinný a státnicky lstivý způsob, jakým císař opětovně zasáhl do vnitřní politiky českého knížectví a bez problémů opětovně dosadil na trůn slabého knížete Bedřicha. Zaměřme se na to, že právě tato situace je s největší pravděpodobností tím okamžikem, kdy využil faktického oslabení knížecí moci, závislé nyní jen na jeho blahovůli a nechal si potvrdit držbu Sedlecka. Neexistuje sice žádný dokument, který by tuto skutečnost potvrzoval, nebo jasně vymezoval, takže nevíme, z jakého titulu k tomu došlo, ovšem podle výše zmíněných náznaků lze tvrdit, že Fridrich Barbarossa od této chvíle považoval Sedlecko za pevnou součást svého dominia.

4. Sedlecko opět pod pravomocí českého knížete

Tak jako se jen velmi obtížně zcela jasně určuje, jakým způsobem došlo k převzetí moci nad Sedleckem, stejně obtížně se dá i stanovit rok, kdy se vrátilo pod pravomoc pražského knížete. Dá se předpokládat, ale opět jde jen o teorii, že moc nad provincií štaufská dynastie ztratila během roků následujících po smrti Fridricha Barbarossy v roce 1190. Tehdy došlo k oslabení štaufské moci na mnoha frontách a je možné, že opuštění nejistého Sedlecka bylo preventivním krokem nutným k zajištění jiných rodových držav.

S jistotou víme, že Sedlecko bylo opět v rukách českých knížat v druhé polovině 90. let 12. století. Do let 1195 -1197 je totiž datována listina pražského biskupa a knížete Jindřicha Břetislava,¹¹⁰ který poskytl waldsassenskému klášteru rozsáhlé daňové a celní úlevy a co je důležitější, potvrdil držbu újezdu na Sedlecku. Podle všeho se jedná o území, které klášter kontinuálně vlastní od roku 1159, ovšem tentokrát je přesněji popsáno jako „*in Provintia Zedlitz Codou cum finibus suis*“. Tento újezd se ztotožňuje s dnešním Chodovem na Sokolovsku¹¹¹ a jedná se o první písemnou zmínku o tomto – dle názvu původně slovanském – sídlišti. Většina autorů se shoduje, že původně šlo o osadu slovanských strážců hranic, což dovozují z názvu odkazujícího na chodský původ¹¹².

Jelikož kníže-biskup Jindřich Břetislav potvrzuje klášterní majetek samostatně a v listině vystupuje jako suverén se všemi právy k řečenému majetku, můžeme s jistotou tvrdit, že byl opět vládcem Sedlecka. Za důležitý můžeme považovat fakt, že Sedlecko je v listině považováno za samostatnou oblast. Zatímco ostatní klášterní majetky jsou řešeny v rámci formulace „*in Boemia*“, Chodov se nachází jen „*in Provintia Zedlitz*“, podobně jako mimo rámeček Čech, byť pod pravomocí knížete, leží újezd v Mähringu („*et ultra eam provinciam Meringin cum vilis, silvis et omnibus terminis suis*“).

Na zajímavou drobnost v tituluře kníže Jindřicha Břetislava opět z pohledu historicky-právního poukázal Jiří Kejř, který si všiml intitulace „*Ego Henricus, dei gratia sancte*

¹¹⁰ CDB I. č. 356, s. 321

¹¹¹ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II., CH-L*. Vydání 1. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. s. 28.

¹¹² FISCHER, Rudolf. *Probleme der Namenforschung*. s. 2.

Pragensis ecclesie episcopus et dux totius Boemie".¹¹³ Tato vazba „totius Boemie“ se v žádné jiné jeho listině nevyskytuje a vyjadřuje zřejmě snahu o zdůraznění vlády nad celými Čechami v jejich územní celistvosti, tedy včetně znovu připojeného Sedlecka. Jindřich Břetislav si byl jistě velmi vědom ohrožení, které představovaly zásahy císaře Fridricha do hranic českého knížectví, a tímto způsobem deklaroval znovunabytí suverenity státu.

V tomto směru lze upozornit na falsum zakládací listiny vyšehradské kapituly, kterou měl údajně vydat v roce 1088 král Vratislav, ale kterou už Gustav Fridrich odhalil jako falsum. Tento dokument vyjmenovává práva na desátek podobně, jak to učinila už v této práci zmíněná listina knížete Soběslava z roku 1130, ovšem Schreiber upozorňuje na spojení „*Decimam marcam de tributo per totam Boemiam etiam Sedlici*“.¹¹⁴ Vidíme velmi podobné spojené jako v listině knížete-biskupa Jindřicha Břetislava a navíc rovnou s důrazem na to, že se celými Čechy myslí i Sedlecko. Vzhledem k tomu, že od 19. století je falsum zakládací listiny vyšehradské kapituly běžně datováno do konce 12. století, lze odvážně tvrdit, že vzniklo právě v době těsně po opětovném připojení Sedlecka k českému knížectví a právě tímto spojením chtěl písař zdůraznit, že českým knížectvím myslí i sedleckou provincii.

Druhou, velmi zajímavou listinou, ze které lze návrat Sedlecka pod pravomoc českého knížete vyvozovat, je falsum listiny datované údajně k roku 1213, kdy ji měl v Prostějov vydat král Přemysl Otakar I. Týká se majetku tepelského kláštera a výslovně zmiňuje hroznětínský újezd v sedleckém regionu. Za falsum ji označil v rámci vydání *Codex diplomaticus Bohemiae* už Gustav Friedrich a její vznik datoval do 14. století¹¹⁵. Listina je velmi špatný podvrh už svým technickým vyhotovením, Friedrich zmiňuje mimo další i otočenou pečeť („*quod Roberti episcopi sigillum lectori tergum obvertit*“) a obsahové nepřesnosti. V pozdější době se obsahem listiny zabývali i další badatelé, kteří ovšem významně posunuli oproti Friedrichovi dataci dokumentu velmi

¹¹³ KEJŘ, Jiří. *Böhmen und das Reich*, s. 276.

¹¹⁴ SCHREIBER, Rudolf. *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes in Böhmen*, MVGDB 74, 1936, s. 4.

¹¹⁵ CDB II, č. 368

blízko roku jeho údajného vzniku.¹¹⁶ Můžeme tedy dnes tvrdit, že listina vznikla mezi lety 1217 – 1219, což dokládá Kubín celou řadou pádných argumentů.¹¹⁷

V listině se potvrzuje klášterní držba hroznětínského újezdu a to slovy „*Ceterum villam, que in Zedelecensi provincia Lichtenstat dicitur, cum omni iure forensi et civili et silvam attinentem, quam predicto G. fideli nostro, dūm adhuc miles existeret, pro servitio suo iure hereditario cintulimus possidentam...*“. Z úryvku, a pokud budeme vnímat listinu i jako celek, vyplývá, že Hroznětín (*Lichtenstat*) v sedlecké provincii¹¹⁸ byl králem Přemyslem Otakarem blahoslavenému Hroznatovi darován před jeho cestou do Říma v roce 1200. K obdarování muselo tedy dojít někdy v prvních letech Přemyslovy vlády, poté, co se král s Hroznatou (který podporoval během nástupnické války na trůně jeho bratra Vladislava Jindřicha) usmířili.¹¹⁹ Přemysl nastoupil na trůn roku 1197, ovšem v tomto roce Hroznětín pravděpodobně ještě Hroznatovi nepatřil, neboť jej nenalzáme v jeho testamentu sestaveném před odchodem na křížovou výpravu, jakkoliv se jinak jedná o nesmírně detailní popis kompletního velmožova majetku.¹²⁰

Budeme-li vycházet z předpokladu, že Sedlecko se pod českou vládu vrátilo během panování knížete-biskupa Jindřicha Břetislava, věnoval král Přemysl Hroznatovi zmíněný újezd v době krátce po obnovení české svrchovanosti nad regionem. Můžeme dle mého názoru předpokládat, že za tím stála snaha posílit český vliv v oblasti skrze mocného a k českému státu loajálního velmože, který představoval ve své době asi nejvýznamnější osobnost západních Čech. Pokud Hroznata, jak naznačují některé studie¹²¹, navíc pocházel po přeslici z přemyslovské dynastie, bylo by svěření ochrany klíčové provincie zcela na místě.

Pokud bychom chtěli najít událost, nebo konkrétní datum, o kterých můžeme spekulovat jako o možných příležitostech opětovného obnovení moci českého knížete nad Sedleckem, vychází jako pravděpodobný rok 1193, kdy se biskup Jindřich Břetislav sešel s císařem Jindřichem VI., synem zesnulého Fridricha Barbarossy. V rámci jednání,

¹¹⁶ DUŠKOVÁ, Sáša. *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II. (Listina tepelská a herburská)*, in: Studie k české diplomacie doby přemyslovské, sešit 9, ročník 69, Praha 1959, s. 83-108

¹¹⁷ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata*. s. 188 – 199.

¹¹⁸ Už právě fakt, že pisatel používá pro lokalizaci pojem „in Zedelecensi provincia“ dosvědčuje stáří dokumentu, neboť od 20. let 13. století se sídlem správy stal hrad Locket a Sedlecko jako správní území přestalo existovat.

¹¹⁹ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata*. s. 192.

¹²⁰ CDB I. č. 357, s. 323 - 325

¹²¹ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata*. s. 229.

jejichž výsledkem bylo i udělení Čech v léno Jindřichu Břetislavovi, mohlo dojít k jednání i o Sedlecko. Pro mne osobně je v tomto směru zajímavá citace z Jarlochova letopisu, podle kterého „[císař] biskupa s korouhvemi, jakož obyčej jest, slavně obdařeného do Čech nazpět poslal, nadto jemu celý dluh odpustil”. Formulace poukazuje na více než dobré vztahy mezi knížetem-biskupem a vládnoucím císařem a podle všeho můžeme s jistou dávkou odvahy tvrdit, že právě tehdy se vyřešily i státoprávní vztahy českých zemí k Sedlecko.

Za definitivní právní tečku oddělení Sedlecka od Čech považuje Kejř zmínku ve Zlaté bule sicilské z roku 1212, kde se Přemyslu Otakarovi I. povoluje, „aby on a jeho nástupcové drželi všechny hranice, které patří zmíněnému království, ať již by byly jakkoliv odcizeny.“¹²² Tímto ustavením se mimo jiné potvrdila nedotknutelnost hranice českého království a to včetně Sedlecka, jehož možné vyjmutí tím bylo zcela zahlazeno a znemožněno.¹²³

4.1 Důsledky štaufské držby Sedlecka pro další vývoj regionu

Jakkoliv se období, kdy štaufská dynastie a potažmo říšská šlechta držela Sedlecko, může zdát jako krátké, tak výrazně ovlivnilo další vývoj této oblasti. Na prvním místě můžeme zmínit teorie některých historiků, kteří právě do tohoto období situují založení hradu Lokte jako nového správního centra. Na počátku 80. let 12. století prokazatelně existoval říšský správní systém na Chebsku, kde se opíral o početnou ministeriální šlechtu a díky četným hradům a nově vzniklým obcím se stal pevnou oporou říšské, potažmo štaufské politiky.¹²⁴ Nový loketský hrad zřejmě vznikl jako opěrný bod štaufské expanze na Sedlecko. Konůpek k tomu uvádí, že „Štaufské založení hradu Loket nově určil J. Anderle na základě několikaletého stavebně historického průzkumu. Jeho závěry zpochybnil J. Varhaník, ale založen založení hradu Štaufy neodmítl. E. Kamenická, která na lokalitě prováděla archeologický průzkum, se ve své publikované práci této otázky bohužel nedotkla. T. Durdík se ve svých publikacích drží přemyslovského založení.“¹²⁵

¹²² CDB II. č. 96, s. 93

¹²³ KEJŘ, J.: *Císař Friedrich Barbarossa*. s 25

¹²⁴ KUBŮ, František. *Štaufská ministeriálita na Chebsku*, Cheb 1997, s. 23–24 a velmi podobně také KNOLL, Vilém. *Štaufští ministeriálové a Sedlecko*, s. 5–8.

¹²⁵ KONŮPEK, Jan. *Kolonizace*, s. 37, pozn. 152.

Po opětovném připojení Sedlecka k českému státu se místní říšská šlechta pravděpodobně přizpůsobila novým poměrům a stala se loajální vůči pražskému knížeti.¹²⁶ Na základě existujících lenních vazeb z doby krátké štaufské nadvlády, jejichž předobraz můžeme nalézt v sousedním Chebsku, se pak postupně ustavil lenní systém kolem loketského hradu, který trval dlouho do raného novověku.¹²⁷

¹²⁶ KNOLL, Vilém. *Štaufští ministeriálové a Sedlecko*, s. 18.

¹²⁷ FIALA, Jaroslav. *Zánik lenního systému na Loketsku*. In *Historický sborník Karlovarska VII*, 1999.

Závěr

Sedlecko představovalo atypický region, který byl od počátku 12. století výrazným způsobem ovlivňován říšskými kolonizátory, podporovanými klášteřem ve Waldsassenu a drobnou říšskou šlechtou z Chebska. Docházelo ke kontaktům mezi původním slovanským a nově příchozím německým obyvatelstvem a to tím způsobem, že do konce 12. století došlo podle všeho k jazykové a zřejmě i kulturní asimilaci původních osadníků, což lze doložit mimo jiné na vývoji jmen místních osad a sídlišť.

Kvůli oslabování moci českých knížat byly dále posilovány vazby mezi Sedleckem a říší. V roce 1182 využil císař Fridrich Barbarossa momentální slabost knížete Bedřicha a vyjmul Sedlecko zcela z pravomoci českého vladaře a přiřadil ji k štaufskému dominiu. V rámci práce jsou představeny dostupné prameny, které územní ztrátu Sedlecka dokládají a za jejichž pomoci je možné konstruovat možné způsoby. Obdobným způsobem bylo jen o několik let před tím českým zemím zcizeno Vitorazsko, na což práce poukazuje.

Po smrti císaře Fridricha Barbarossy došlo k opětovnému navrácení Sedlecka pod vládu českého knížete, což nám dokazují listiny z posledních let 12. století. Ve světle těchto dokumentů můžeme tvrdit, že štaufské panství nad regionem trvalo jen asi deset let, jakkoliv právě během této doby došlo k posílení německého vlivu v oblasti a zřejmě i ke zřízení nového správního centra v Lokti.

Seznam literatury

Prameny a pramenné edice:

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805 – 1197). Ed. G. Friedrich, Pragae 1904 – 1907.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. (1198 – 1230) Ed. G. Friedrich, Pragae 1912.

KOSMAS – Cosmae Pragensia Chronica Bohemorum. Ed. B. Bretholz, in: MGH SS, Nova senes H, Berolini 1923.

LETOPISY ČESKÉ od roku 1196 do roku 1278, in: FRB II. Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 282-303.

Literatura:

BACHMANN, Adolf. Geschichte Böhmens. Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1899-1905.

BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Nad'a. Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. I., Do roku 1197. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1999.

BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia románských kostelů v Čechách, Historická geografie 8, 1972.

BOHÁČ, Zdeněk. Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech, Historická geografie 12, 1974.

DUŠKOVÁ, Sáša. Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II. (Listina tepelská a herburská). In Jindřich Šebánek, Jiří Pražák, Sáša Dušková, Studie k české diplomacie doby přemyslovské, sešit 9, ročník 69, Praha 1959.

FIALA, Jaroslav. Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století. In: Minulostí Západočeského kraje, č. XXVIII, Plzeň 1992.

FIALA, Jaroslav. Zánik lenního systému na Loketsku. In Historický sborník Karlovarska VII, 1999.

FISCHER, Rudolf. Zur Namenkunde des Egerlandes. Lipsko, 1940.

FISCHER, Rudolf. Probleme der Namensforschung an Orts- und Flurnamen im Westlichen Böhmen und seiner Nachbarschaft. Lipsko, 1950.

GNIRS, Anton. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale. Der politische Bezirk Elbogen, in: Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, XLIII, Praha 1927.

GNIRS, Anton. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der politische Bezirk Tepl und Marienbad, in: Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, L, Augsburg – Brno 1932.

GNIRS, Anton. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad. Praha 1933, reedice in: Handbuch den sudetendeutschen kulturgeschichte, svazek 8, München 1996.

GRADL, Heinrich. Geschichte des Egerlandes (bis 1437). Prag: H. Dominicus (Th. Gruß), 1893.

GRAUS, František. Prag als Mitte Böhmens. In. Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung. Köln: Böhlau, 1979.

GRAUS, František. Die Problematik die deutschen Ostsiedlung aus tschechischer Sicht, in: W. Schlesinger (ed.), Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte, Vorträge und Forschungen Sigmaringen 1975, s. 31 – 75.

GROSS, Alexander. Dějiny karlovarského kraje. 1. díl, Od pravěku do konce feudálního období (1848). Vyd. 1. V Karlových Varech: Krajské vlastivědné museum, 1954.

GROSS, Alexander. Staroslovanské osídlení Karlovarska. In Historický sborník Karlovarska, 1955.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. 1. svazek, Fundace 12. století. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998.

JURITSCH, Georg. Die Deutschen und ihre rechte in Böhmen und Mähren im 13. und 14. Jahrhunderte. Leipzig: In Commission bei F. Deuticke, 1905.

KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství. Kalhous, David. In: Evropa a Čechy na konci středověku : sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi / Praha : Filosofia, 2004.

KEJŘ, J.: Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie sedlecké, in: Sborník k 70. Narozeninám V. Vaněčka, Praha 1975.

KEJŘ, Jiří. Böhmen und das Reich unter Friedrich I. In HAVERKAMP, Alfred, ed. Friedrich Barbarossa: Handlungsspielräume und Wirkungsweisen des staufischen Kaisers. Sigmaringen: J. Thorbecke, 1992.

KNOLL, Vilém. Štaufští ministeriálové a Sedlecko – Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy, in: Západočeský historický sborník 8, Plzeň 2003.

KONÚPEK, Jan. Kolonizace a církevní správa na území historického Loketska ve 13. století, FF UK Praha, 2009.

KORB, František. Místní jména v sokolovském okrese. Karlovy Vary: Krajské nakladatelství, 1957.

KUBÍN, Petr. Blahoslavený Hroznata: kritický životopis. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2000. S. 105 – 106.

KUBŮ, František. Die staufische Ministerialität im Egerland: ein Beitrag zur Siedlungs- und Verwaltungsgeschichte. Pressath: Bodner, 1995.

KUBŮ, František. Štaufská ministerialita na Chebsku. 1. vyd. Cheb: Chebské muzeum, 1997.

LANGHAMMER, Rudolf. Waldsassen: Kloster und Stadt. Bd. 1., Aus der Geschichte der ehemals reichsunmittelbaren und gefürsteten Zisterzienserabtei bis zur Reformation. Waldsassen: Albert Angerer, 1936.

LIPPERT, Julius. Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit. I. Band, Die slavische Zeit und ihre gesellschaftlichen Schöpfungen. Prag: F. Tempsky, 1896.

MARKOVÁ, Markéta.: Hranice a hraničení ve středověké střední Evropě. Praha FF UK. 2017.

MARSINA, Richard. Štúdie k slovenskému diplomatáru. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1971.

MUGGENTHALER, Hans. Kolonizatorische und wirtschaftliche Tätigkeit eines deutschen Zisterzienserklosters [Waldsassen] im XII. und XIII. Jahrhundert. München: Schmidt, 1924.

NEJDL, Karel. Počátky kolonizace valdsaského kláštera a germanisace Karlovarského kraje. In Historický sborník Karlovarska, 1955.

NOVOTNÝ, Václav. České dějiny. Dílu I. část 2, Od Břetislava I. do Přemysla I. Praha: Jan Laichter, 1913.

PROFOUS, Antonín. Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II., CH-L. Vydání 1. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949.

SCHREIBER, Rudolf. Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes in Böhmen, MVGDB 74, 1936.

SCHREIBER, Rudolf, ed. Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525. Prag: Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934.

SCHWARZ, Ernst. Die Stammesnamen in der Prager Bistumsurkunde. In GRAUS, František a LUDAT, Herbert. Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1967.

STURM, Heribert. Eger Geschichte einer Reichstadt: Bilderband. Augsburg: Adam Kraft Verlag, 1952.

ŠAFARÍK, Pavel Josef. Slovanské starožitnosti. Oddíl dějepisný. Okres druhý, od l. 476 před Kr. až do l. 988 po Kr. Praha: Nákladem kněhkupce Bedřicha Tempského, 1863.

ŠMILAUER, Vladimír. Osídlení Čech ve světle místních jmen. Vyd. 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2015.

ŠMILAUER, Vladimír. Fragen der ältesten slawischen Siedlung in Böhmen und Mähren im Lichte der namenkundlichen Forschung. In: Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967.

TŘEŠTÍK, Dušan. K založení pražského biskupství v letech 968-976: pražská a řezenská tradice. In Vlast a rodný kraj v díle historika : sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi. Praha : Historický ústav AV ČR, 2004 s. 179-196.

TŘEŠTÍK, Dušan. Zur Problematik der Dienstleute im frühmittelalterlichen Böhmen. In GRAUS, František, ed. a LUDAT, Herbert, ed. Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit. Wiesbaden: Harrassowitz, 1967

VELÍMSKÝ, Tomáš. Trans montes ad fontes! (Přes hory k pramenům). K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech, Most, 1998.

WERUNSKY, Emil. Böhmens sozial-politische Entwicklung in vorhusitischer Zeit. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, [1901].

ŽEMLICKA, Josef. Některé problémy středověké kolonizace v Čechách. In Mikulovská sympozia 78, Praha 1979.

ŽEMLIČKA, Josef. Čechy v době knížecí: (1034-1198). 2., opr. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.